

Fjärrvärme i Hamngatan

Rapport från arkeologisk förundersökning 2012
Kvarteret Siken 3 m.fl., RAÅ 94 Västerviks stad, Småland

Veronica Palm

KALMAR LÄNS MUSEUM & VÄSTERVIKS MUSEUM
Arkeologisk rapport 2013:I

Fjärrvärme i Hamngatan

Rapport från arkeologisk förundersökning 2012

Kvarteret Siken 3 m.fl., RAÄ 94 Västerviks stad, Småland

Författare Veronica Palm
Copyright Kalmar läns museum & Västerviks Museum
Redaktion Per Lekberg, Seija Nyberg
Kartor Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Förlag Kalmar läns museum
ISSN 1400-352X
Omslagsbild Fjärrvärmeschakt i Hamngatan, Västervik, från SÖ.
Foto: V Palm, KLM/VM 2012.

Abstract

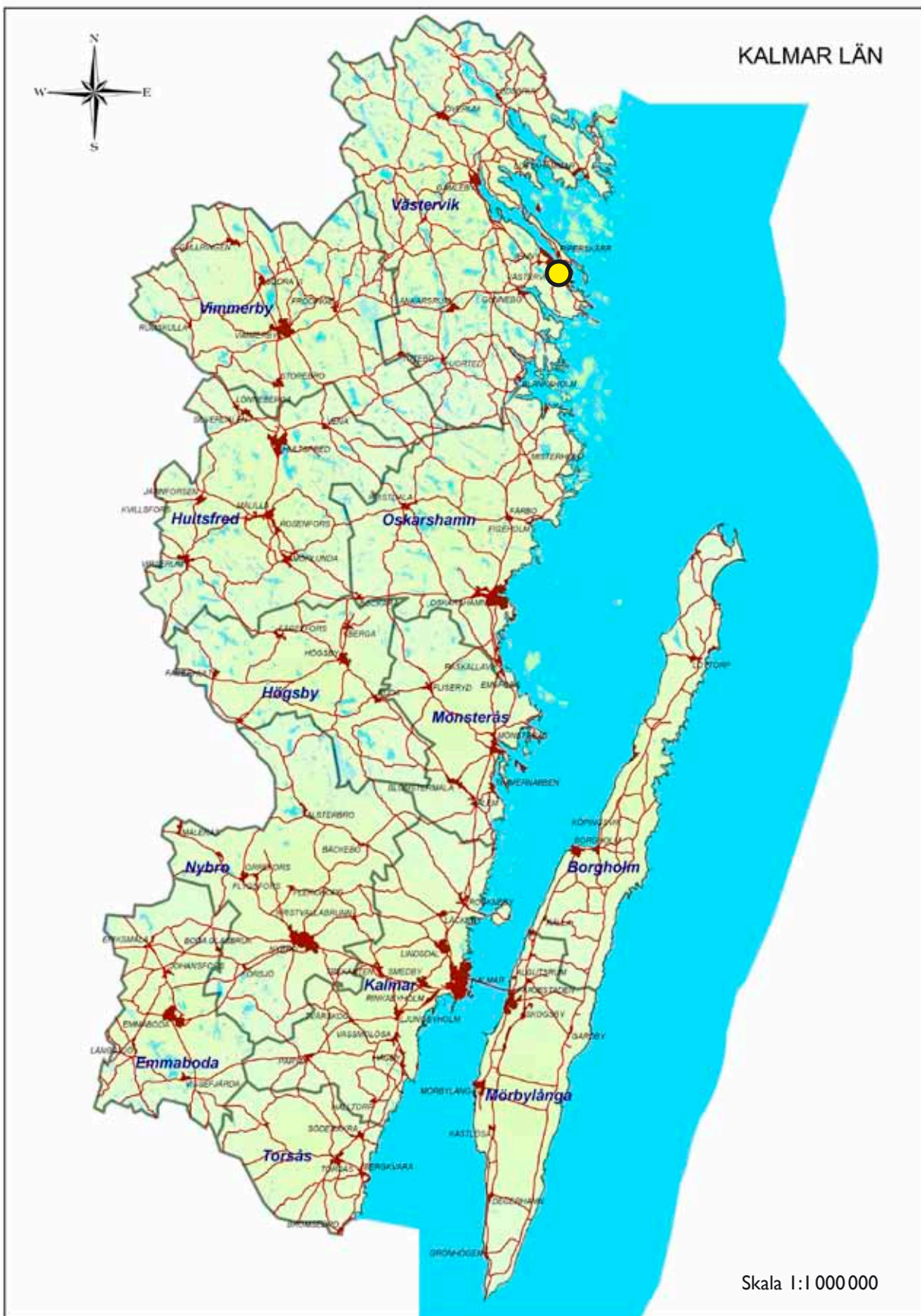
Keywords: Hamngatan, Västervik, the Middle ages, 17th-19th centuries.

In september 2012 Kalmar County Museum in cooperation with Västerviks Museum carried out a preliminary investigation, in the form of excavation monitoring, in Hamngatan, the town of Västervik, Kalmar county, Småland. The excavation was initiated by the plans of new pipes for district heating.

In this report the results of the archaeological excavation are presented. The excavation did affect cultural layers, but not in any greater extent. The layers were deposited in the former edge of the waterfront in the 17th-19th centuries.

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning	8
Topografi och fornlämningsmiljö	9
Genomförande	12
Resultat	13
Tolkning och åtgärdsförslag	14
Referenser	16
Tekniska och administrativa uppgifter	17
Bilagor	19

Karta över Kalmar län med undersökningsområdet markerat.

Sammanfattning

Med anledning av grävningar i samband med nydragning av fjärrvärme från befintlig anslutning i Hamngatan till kvarteret Siken 3, Västerviks stad, utfördes en arkeologisk förundersökning av Västerviks Museum med Kalmar Läns Museum som huvudansvarig. Förundersökningen genomfördes som en schaktövervakning i samband med grävningsarbetena i september 2012.

Schaktningen berörde Västerviks medeltida stadslager, RAÄ 94 Västerviks stad, och omfattade en sträcka om ca 45 meter längd från korsningen Hamngatan - Jakobsgatan vidare norrut mot kvarteret Siken 3 (Hamngatan 5).

Syftet med förundersökningen var att kontrollera om fornlämning, i detta fall intakta kulturlager eller anläggningar från Västerviks stads tidiga historia, kom att beröras av grävningsarbetet och

om så var fallet föreslå fortsatta arkeologiska åtgärder. Ett delsyfte var även att dokumentera schaktens utbredning och att dokumentera eventuella fynd och lagerföljder i schaktkanterna inför framtida exploateringar i området.

Schaktningsarbetena kom i huvudsak att beröra redan befintliga schakt, omrörda eller påförda massor i Hamngatan. Några fortsatta antikvariska åtgärder inom ärendet föreslås ej.

Utifrån dagens kunskap kan man säga att Hamngatan är mycket perforerad av olika äldre ledningsdragningar och flera utfyllnader har gjorts. Det finns dock potential för bevarade kulturlager längs hela sträckningen, även om potentialen naturligtvis är betydligt högre inom de kvarter som undgått större exploateringar och byggnationer under senare tid.

Inledning

Kalmar läns museum i samarbete med Västerviks Museum har i september 2012 genomfört en arkeologisk förundersökning i samband med Västervik Miljö & Energis planerar för att schakta för fjärrvärmeanslutning av kvarteret Siken 3 i Västerviks stad, Kalmar län, Småland.

Schaktningen berörde Västerviks medeltida stadslager, RAÄ 94 Västerviks stad, och omfattade en sträcka om ca 45 m längd från korsningen Hamngatan - Jakobsgatan vidare norrut mot kvarteret Siken 3 (Hamngatan 5).

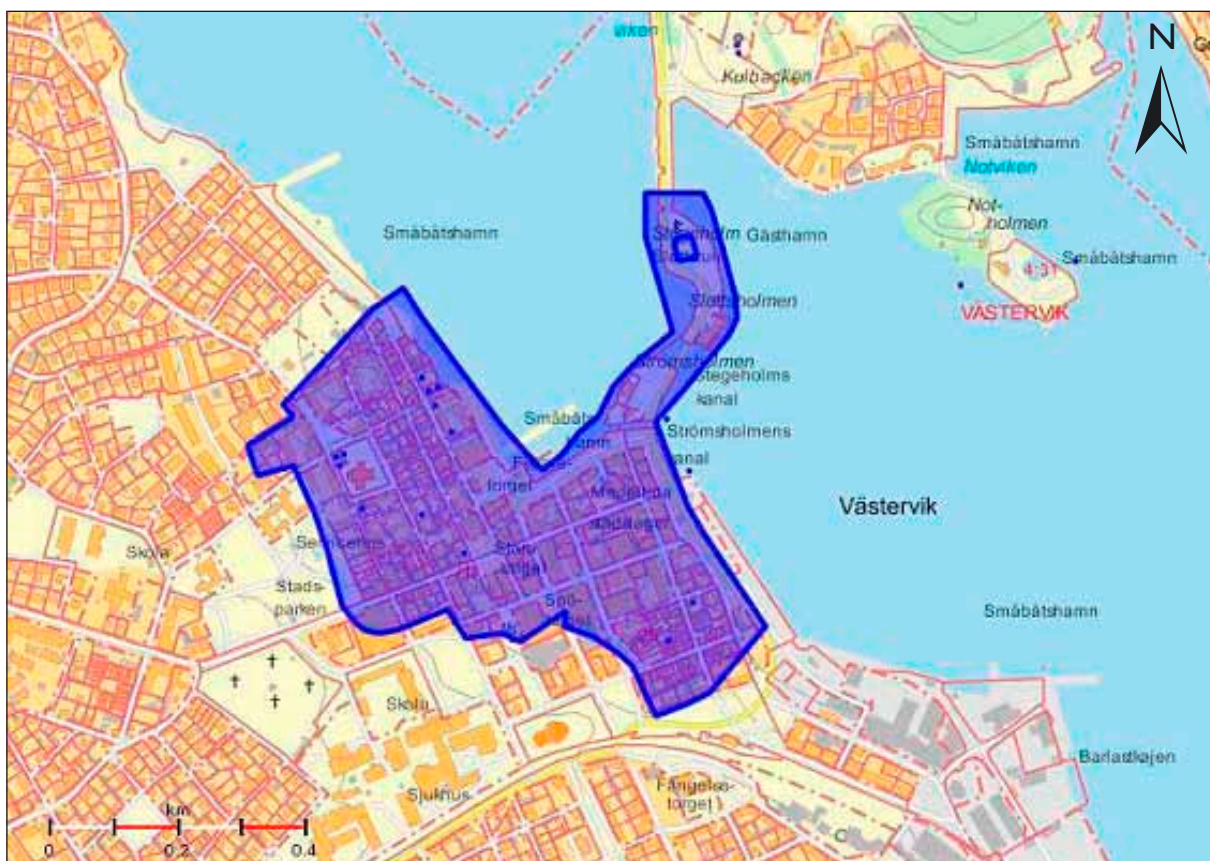

Fig. 1. Fornlämningsområdet RAÄ 94 omfattar de äldre delarna av Västervik stad. Kartuttag från FMIS.

Topografi och fornlämningsmiljö

Kvarteret Siken ligger i stadsdelen Gamla Norr utmed stranden till Gamlebyviken. I närliggande kvarter har man påträffat kulturlager och brandlager från medeltid och nyare tid, samt rester efter strandnära konstruktioner, bland annat i kvarteren Briggen, Fregatten, Galeasen och Torsken. I kvarteret Skonaren framkom år 2006 rester av ett spisiröse och ett förkolnat trägolv (Palm 2008), liksom två mynt, varav ett daterats till 1604-1611, samt en öltapp som kan föras till 1500-talets senare del, vilket påvisar att byggnaden eldhärjats vid 1612 års stadsbrand. Byggnadslämningen låg också något vinklad mot dagens bebyggelse vilket visar att den hör till den stadsplan som föregick renässansplanen. På fastighetens innergård, i anslutning till Hamngatan, dokumenterades en profil i ett smalt provschakt. Här kunde man konstatera de påförda massornas karaktär vilka följdes av kulturlager och en bit av en träläggning. De intakta lagren och träläggningen följer Hamngatans nivå och lämningar kan därför förväntas påträffas relativt grunt under mark i orörda delar av Hamngatan.

Genom Stads-GIS Västerviks stad som färdigställdes år 2006 är det möjligt att få en överblick av de lämningar som hittills framkommit vid dokumentationer och undersökningar i staden. Men trots att man gjort många antikvariska iakttagelser genom åren, särskilt i samband med ledningsdragningar, är kunskapen om den medeltida stadsplanen liten. Ofta har man dokumenterat kulturlager och brandlager i schakt-

väggar, men eftersom få områden undersökts genom kontextuell plangrävning finns få säkra dateringar på dessa lagerföljder. En genomgång av påträffade stengrunder som kan höra till någon form av byggnader visar att sådana finns dokumenterade på ett 20-tal platser runt om i staden (Palm 2008:20). Av dessa kan åtminstone fyra, genom lämningarnas läge, möjligen härledas till den äldre stadsplanen. Byggnadslämningarna som undersöktes i kvarteret Skonaren 2 år 2006 utgör dock de enda som med säkerhet kan dateras och föras till en enskild stadsbrand och också till den äldre stadsplanen. Det är alltså mycket svårt att göra några större tolkningar av den äldre stadsplanen utifrån det man hittills undersökt. I nuläget kan man säga att det inom området finns bevarade lämningar, både från bebyggelse och strandnära aktiviteter, vilka är mycket välbevarade och därmed har hög vetenskaplig potential. Det är därför viktigt att schaktningar som kan påverka dessa övervakas.

I det historiska kartmaterialet från sent 1600-tal, men framför allt från 1700-tal, syns att den aktuella ledningen korsar ett område som förändrats över tid (se fig. 2), dels genom utfyllnader men även genom vägdragning och byggnationer. I dagsläget finns väldigt lite kunskap om var den medeltida strandlinjen gick, hur denna såg ut och vilka aktiviteter som bedrevs där. Frågeställningarna i området för den aktuella ledningssträckningen rör därför bland annat frågor kring utfyllnad, strand-

Teckenförklaring

- Siken 3 mfl
- Undersökningar_schakt
- 1678 års karta_strandlinje
- 1707 års karta_strandlinje
- Rekonstruerad topografi

Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning i Hamngatan, Västerviks stad, SM.

Kartuttag från Stads-GIS. V Palm 2013.

Fig. 2. Kartöversikt över förundersökningsområdet.

nära aktiviteter och anläggningar etc. för att ge ökad kunskap kring områdets topografi och nyttjande från medeltid till historisk tid.

Syftet med förundersökningen var att kontrollera om fornlämning, i detta fall intakta kulturlager eller anläggningar från Västerviks stads tidigaste historia, kom att beröras av

grävningens arbetet och om så var fallet föreslå fortsatta arkeologiska åtgärder. Ett delsyfte var även att dokumentera schaktens utbredning och eventuella fynd och lagerföljder i schaktkanterna inför framtida exploateringar i området.

Genomförande

Då arbetsföretaget berörde ett fornlämningsområde, i detta fall RAÄ 94 medeltida stads-lager i Västerviks stad, beslutade Länsstyrelsen att en arkeologisk förundersökning skulle utföras i samband med schaktningsarbetet vid nedläggandet av ny fjärrvärmeledning från befintlig ledning i Hamngatan med anslutning till kvarteret Siken 3.

Förundersökningen utfördes i form av schaktövervakning i samband med att ledningsschaktet grävdes upp med maskin. Inom ramen för förundersökningen skulle lämningar från medeltid och historisk tid undersökas och dokumenteras med gängse metodik om de var av ringa omfattning.

Det aktuella schaktet för fjärrvärmeledningen var ca 45 m långt och ca 1,2 m brett och grävdes från anslutning vid korsningen Hamngatan - Jakobsgratan vidare norrut mot

fastigheten kvarteret Siken 3 (Hamngatan 5). Schaktningsarbetet inleddes med att gatubeläggningen (asfalt och gatsten) borttogs med grävmaskin. Därefter grävdes skiktvis ned till aktuellt ledningsdjup om ca 1,0 m djup. På två platser upptogs djupsschakt ned till 1,5 m djup. I de fall då schaktningsarbetet berörde tidigare oschaktad mark, vilket dock var marginellt i de befintliga schaktens kanter, grävdes och framrensades profilerna för hand (se fig. 7).

Dokumentation gjordes genom foto, handritning och inmätning utifrån befintliga byggnader som referens och kompletterades med digital mätdata från Västerviks kommun. Varje schakt mättes in med befintliga byggnader och kommunens grundkarta som referens och ritades in på en plan i skala 1:500. Schakten har sedan digitaliserats i Stads-GIS Västerviks stad (se fig. 2).

Resultat

Inom det aktuella schaktet fanns ett flertal störningar i form av tidigare nedlagda ledningar, främst V/A-serviser, men närmast Siken 3 också el-/tele. Mellan dessa tidigare söndergrävda ytor fanns mindre fickor med orört material, dock bestående främst av utjämningsmaterial. På ca 0,25-0,4 m djup fanns här också rester av en äldre gatubeläggning bestående av huggen 0,15-0,2 m stor natursten (se fig. 5 och 7). Stenläggningen låg i regel på ett utjämningslager av brunsvart, sotig, sandblandad

jord innehållande tegelkross, djurben, butelj- och planglas, spik, yngre rödgods (BIIy) och kritpipsfragment. Utjämningslagret var upp till 0,3 m tjockt och låg direkt på det sterila åsmaterialet av stenblandad grus och sand. I de två djupschakt som upptogs efterföljdes åsmaterialet av steril lera på mellan 0,8-1,4 m djup. De naturliga marklagren sluttade tydligt mot öst och Gamlebyviken. Även under stensyllen till fastigheten Siken 3 syntes utjämningsmassor (se fig. 6).

Fig. 3-4. Schaktning för ny fjärrvärmeledning i Hamngatan. Översikt från SÖ. Foto: V Palm, KLM/VM 2012.

Inga strandskoningar, kavelbroar, bryggkonstruktioner eller dylikt påträffades inom schaktet. Inte heller kunde någon tydlig strandzon eller tidigare strandlinje urskiljas, trots att man enligt 1678 års karta passerar det som då är utritat som strandlinje (se fig. 2 ovan). Denna karta är dock mycket översiktlig varför strandlinjens läge därpå får betraktas som mycket osäker.

Tolkning och åtgärdsförslag

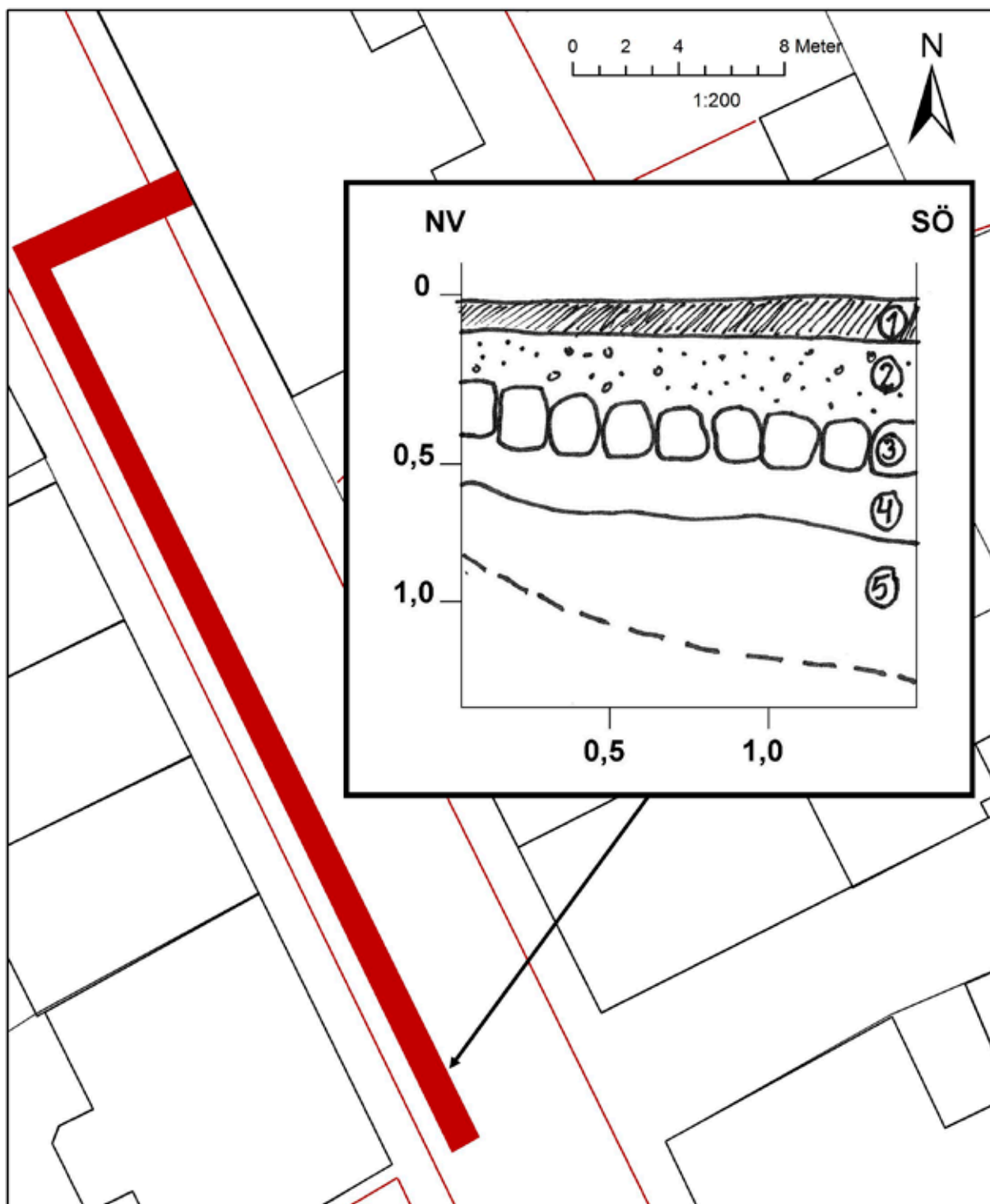
De massor som framkom antyder att man, tidigast på 1650-talet av förekomsten av kritpipor att döma men förmodligen senare, har fyllt ut och planat ut strandlinjen med skräp och raseringsmassor. Inga medeltida lämningar påträffades och om sådana funnits på platsen har de förstörts redan på 1650-talet. Inga ytterligare antikvariska åtgärder anses därför aktuella inom ledningssträckan i detta ärende.

Fig. 5. Rest av en äldre gatubeläggning av natursten. Foto: V Palm, KLM/VM 2012.

Fig. 6. Anslutningen vid fastigheten Siken 3. Foto: V Palm, KLM/VM 2012.

Teckenförklaring

 Siken 3 mfl

Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning i Hamngatan, Västerviks stad, SM.

Kartuttag från Stads-GIS. V Palm 2013.

Fig. 7. Schaktets sträckning samt profil över bevarad lagerföljd i schaktets SÖ del. Upprättad av V Palm, 2012.

Referenser

Litteratur:

KLM Topologiska Arkiv. Dnr: 33-671-08

Palm, V. 2008. *Byggnadslämningar i kvarteret Skonaren, RAÄ 94, Västerviks stad, Kalmar län, Småland*. Arkeologisk undersökning 2006. Kalmar läns museum och Stiftelsen Västerviksmuseum. UV rapport 2008 Kalmar läns museum.

Kartor:

1678. Beskrifning af Westervijk. Anders Berg.

1707. Wästerwijks Huse- Krödde- Trä och Kålgårds tompter inom Staketet belägne. Samuel Frigelius. Lantmäterimyndighetens arkiv akt 08-VVK-1 och 3.

Stads-GIS Västerviks stad.

Övriga källor:

www.fmis.se

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-358-12

Kalmar läns museums dnr: 33-79-12

Uppdragsgivare: Västerviks Miljö & Energi, Västerviks kommun,
593 80 Västervik

Landskap: Småland

Kommun: Västerviks kommun

Socken: Västerviks stad

Fastighet: Siken 3 m.fl., Hamngatan.

Fornlämningsnr: 94 Västerviks stad

Ek. karta: 7G 0j Västervik

X koordinat: 6404339

Y koordinat: 1549416

M ö h: 2 - 12 möh

Fältarbetstid: 24-25 september 2012

Personal: Veronica Palm, Kalmar läns museum/Västerviks Museum

Fynd: De fynd som framkom låg i omrörda lager men ett urval tillvaratogs för publikt syfte. Dessa förvaras i Västerviks Museums föremålsmagasin under kategorin arkeologi; RAÄ 94 Västerviks stad.

Dokumentation: Dokumentationen förvaras hos Västerviks Museum och Kalmar läns museums topografiska arkiv.

Inmätning: Inmätningar är genomförda med befintliga byggnader och kommunens digitala grundkarta samt inmätningar som referens. Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem Sweref 99TM.

Bilagor

FMIS-blankett: Redovisning av utförd arkeologisk undersökning (sid 1-2).

Fält med grå bakgrund och fet ram är obligatoriska för redovisning till FMIS.
För anvisningar, klicka på rubrikerna och länkar på sidan 2.

Geografiska och administrativa uppgifter

Län	Kommun	Landskap
Kalmar	Västervik	Småland
Socken/Stad	Kartblad	Fastighet/kvarter
Västervik	7G0j	Siken 3 mfl

Beslutande länsstyrelse	Länsstyrelsens dnr	Beslut enligt KML	Datum för beslut
Länsstyrelsen, Kalmar	431-358-12	Arkeologisk förundersökning enligt 2 kap. 13§ KML	2012-02-03

Undersökningens art och omfattning

Undersökarens dnr/projektnr	Typ av undersökning/åtgärd	Fältarbetstid start	Fältarbetstid slut
33-79-12	Arkeologisk förundersökning	2012-09-24	2012-09-25
Undersökande/ansvarig organisation	Ansvarig person	Typ av exploatering	
Kalmar läns museum/Västerviks Museum	Veronica Palm	ledningsdragning fjärrvärme	
Uppdragsgivare/exploatör	Antal arbetsdagar	Beräknad rapporttid	Total faktisk kostnad
Västerviks Miljö & Energi, Västerviks kommun	3	3	13560

Beräknat	Yta, ext (m ²)	Yta (m ²)	Volym (m ³)	Schakt (m)	Timmar, grov	Timmar, arkeolog	Timmar, maskin
	60		60	60		36	
Undersökt	Yta, ext (m ²)	Yta (m ²)	Volym (m ³)	Schakt (m)	Timmar, grov	Timmar, arkeolog	Timmar, maskin
	54		58	45		7	

Berörda RAÄ-nr/tillfällig arbetsidentitet (objektnr)

94 Västerviks stad

Datering

Nyare tid; 1650-1850

Report inkommer senare Ja Nej

Sammanfattning av undersökningsresultaten och förslag till fortsatta åtgärder

<p>Sammanfattning av undersökningsresultaten</p> <p>Inom det aktuella schaktet fanns ett flertal störningar i form av tidigare nedlagda ledningar, främst V/A-serviser, men närmast Siken 3 också el-/tele. Mellan dessa tidigare söndergrävda ytor fanns mindre fickor med orört material, dock bestående främst av utjämningsmaterial. På ca 0,25-0,4 m dj fanns här också rester av en äldre gatubeläggning bestående av huggen 0,15-0,2 m st natursten. Stenläggningen låg i regel på ett utjämningslager av brunsvart, sotig, sandblandad jord innehållande tegelkross, djurben, butelj- och planglas, spik, yngre rödgods (BIIy) och kritpipsfragment. Utjämningslagret var upp till 0,3 m tjockt och låg direkt på det sterila åsmaterialet av stenblandad grus och sand. I de två djupschakt som upptogs efterföljdes åsmaterialet av steril lera på mellan 0,8-1,4 m djup. De naturliga marklagren sluttade tydligt mot öst och Gamlebyviken. Även under stensylen till fastigheten Siken 3 syntes utjämningsmassor. Inga strandskoningar, kavelbroar, bryggkonstruktioner eller dylikt påträffades inom schaktet. Inte heller kunde någon tydlig strandzon eller tidigare strandlinje urskiljas, trots att man enligt 1678 års karta passerar det som då är uttritat som strandlinje. Denna karta är dock mycket översiktlig varför strandlinjens läge därpå får betraktas som mycket osäker.</p> <p>De massor som framkom antyder att man, tidigast på 1650-talet av förekomsten av kritpipor att döma men förmodligen senare, har fyllt ut och planat ut strandlinjen med skräp och raseringsmassor. Inga medeltida lämningar påträffades och om sådana funnits på platsen har de förstörts redan på 1650-talet.</p>
<p>Förslag till fortsatta åtgärder</p> <p>Inga fortsatta antikvariska åtgärder anses aktuella inom ledningssträckan i detta ärende</p>

Veronica Palm
(Underskrift)

2013-01-21
(Datum)

Uppgifter om lägesbestämning

Mätmetod	Kommentar kring inmätning Digitalisering utifrån befintliga byggnader och digital mätdata från Västerviks kommun. Schakten har digitaliserats i Stads-GIS Västerviks stad.
RTK	
Skala	
Medelfel vid inmätning	

[Anvisning för leverans av lägesuppgifter till RAÄ](#)

[Anvisning för leverans av lägesuppgifter till länsstyrelse](#)

[Anvisning för objekttabell för enkel lämningstyp](#)

[Anvisning för objekttabell för sammansatt lämningstyp](#)

[Anvisning för antikvarisk bedömning, skadestatus och undersökningsstatus](#)

[Anvisning för beskrivning](#)

[Anvisningar för bilaga Objekttabell för särskild utredning](#)

Ifylld blankett skickas till: fmisreg@raa.se

Kontaktuppgifter: e-post: fornsok@raa.se, tel: 08 - 5191 8571 må - fre 9.00 - 11.30

Adress

Box 104, S-391 21 Kalmar

Telefon

0480-45 13 00

Fax

0480-45 13 65

E-post

info@kalmarlansmuseum.se